[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

مجله اقتصادی - ماهنامه بررسی مسائل و سیاستهای اقتصادی
شماره‌های ۷ و ۸، مهر و آبان ۱۳۸۹، صفحات ۱۳۰ - ۱۱۹

گزارش

مقایسه ضوابط سیاستی – نظارتی شبکه بانکی در دوره ۱۳۸۹- ۱۳۸۷

دفتر تحقیقات و سیاست‌های پولی و بازرگانی
گروه پول وبانکداری

اشرف السادات میری[۱] و مژگان احمدی[۲]

سیاست پولی به مفهوم تنظیم متغیرهای پولی برای دستیابی به اهداف کلان اقتصادی است. ابزارهای سیاست پولی به دو دسته ابزارهای کمی و کیفی یا مستقیم و غیرمستقیم قابل دسته بندی است. ابزارهای کمی مورد استفاده در بانکداری بدون ربا شامل نرخ سپرده قانونی و اوراق مشارکت، سپرده ویژه و گواهی سپرده می باشد و ابزارهای کیفی شامل سود تسهیلات، سپرده و سقف اعتباری است. گزارش حاضر جهت بررسی اجمالی سیاست‌های پولی دولت در سال‌های اخیر تهیه شده است. در این راستا، ضوابط سیاستی نظارتی شبکه بانکی حول محور ابزارها و شاخص‌های فوق الذکر مقایسه شده است. خلاصه‌ای از این بررسی و نتایج آن به شرح ذیل می‌باشد:

۱.مقایسه متوسط نرخ‌های سپرده قانونی در سال‌های اخیر مؤید سیر نزولی این نسبت طی سال‌های ۱۳۸۷ (به میزان ۱۳/۷۷) و سال ۱۳۸۸ (به میزان ۱۲/۱۶) می باشد. از آنجا که کم شدن متوسط نرخ سپرده قانونی، موجب افزایش ضریب افزاینده و در نتیجه افزایش عرضه کل می‌گردد

۱. رئیس گروه پول وبانکداری. am_miri31@yahoo.com
۲. کارشناس گروه پول وبانکداری. mignahmadi@yahoo.com

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

روند نزولی نرخ سپرده قانونی در سال‌های اخیر می‌تواند حاکی از افزایش توان اعتباردهی بانک‌ها و به عبارتی سیاست انبساطی پولی باشد.

۲.شاخص دیگر پولی نرخ سود سپرده سرمایه‌گذاری است. با مشاهده ارقام مربوط به دو سال اخیر ملاحظه گردد که نرخ سود سپرده‌گذاری کوتاه‌مدت (کمتر از یکسال) در دو ساله اخیر با شدت بیشتری نسبت به همین نرخ در سپرده‌گذاری یکساله به بالا (پنجساله) کاهش داشته است که این امر می‌تواند سبب تغییر ترکیب سپرده‌ها به نفع سپرده‌های بلند مدت توسط بانک‌ها شده باشد. اما با توجه به فاصله کم نرخ سود سپرده‌ها، به نظر می‌رسد که در جهت هدایت سپرده‌ها به سپرده های بلند مدت می‌باید فاصله نرخ سودها، بیشتر شود. این امر یا از طریق کاهش نرخ سود سپرده های کوتاه مدت و یا افزایش نرخ سود سپرده‌های بلند مدت حاصل خواهد آمد.

۳.در خصوص سود تسهیلات نیز متذکر می‌شود که با توجه به قانون منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی متناسب با نرخ بازدهی در بخش‌های مختلف اقتصادی مصوب سال ۱۳۸۵ مجلس مقرر کرده بود که سود عقود مبادله‌ای به صورت ثابت و از پیش تعیین شود. اما سود عقود مشارکتی به توافق بانک و مشتری و با توجه به بازدهی بخش‌ها، به انتهای قرار داد موکول شده بود. با توجه به قانون مذکور سود عقود مبادله ای در سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ معادل ۱۲ درصد و در سال ۱۳۸۹ برای قراردادهای زیر دو سال ۱۲ درصد و بالاتر از دو سال ۱۴ درصد تعیین شده است.

اما در مورد عقود مشارکتی سقف حداکثر سود معین نشده است. این امر با توجه به تنگناهای مالی موجود، موجب پرداخت تسهیلات با نرخ های بالای بیست درصد شده است. لذا پیشنهاد می‌گردد سقف حداکثر نرخ برای عقود مشارکتی به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی معین شود.

۴.از ابزارهای دیگر مالی اوراق مشارکت است که ابزاری برای اعمال سیاست انقباضی می‌باشد به نظر می رسد که حداکثر سود تعیین شده برای این اوراق (حداکثر ۲ درصد بالاتر از نرخ علی‌الحساب سود سپرده متناظر) معنادار بوده و ممکن است موجب جابجایی منابع شود. لذا بهتر است که اختلاف نرخ سود سپرده و اوراق کاهش یافته و به یک درصد تقلیل یابد.

۵.در بررسی سیاست‌های اعتباری به بخش‌های مختلف اقتصادی در سه سال اخیر ملاحظه می‌گردد که در سال ۱۳۸۹ رعایت نسبت تخصیص اعتبارات بخشی جنبه الزامی داشته در حالی که

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

ضوابط بانکی در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ در این خصوص جنبه ارشادی داشته اند. علاوه بر این، طبق ضوابط بسته سال‌های ۱۳۸۹ و ۱۳۸۸ سهم اعتبارات بخشی از کل منابع، عموماً کاهش یافته و بانک‌ها در تخصیص منابع مالی به‌ویژه در سال ۱۳۸۹ از اختیار وسعت عمل بیشتری در اعتبار دهی برخوردار شده اند.

بررسی سیاست‌های پولی طی سال‌های ۱۳۸۷ لغایت ۱۳۸۹

سیاست پولی، مجموعه اقدامات و تصمیمات مقامات پولی برای تأثیرگذاری بر سطح فعالیت‌های اقتصادی است. مقامات پولی می توانند سطح کل فعالیت‌های اقتصادی را به وسیله تغییر در عرضه پول و یا تغییر در انتظارات مردم نسبت به نرخ سود تسهیلات و سپرده‌های آینده، تحت تأثیر قرار دهند. شبکه بانکی در انجام این مهم نقش اصلی داشته و بانک های مرکزی می‌کوشند تا با اجرای ضوابط سیاستی – نظارتی و تأثیرگذاری بر فعالیت‌های کیفی و کمی بانک‌ها، جریان‌های مالی کشور را جهت دهی کنند.

سیاست پولی در تعریف کلی به مفهوم تنظیم متغیرهای پولی برای دستیابی به اهداف کلان اقتصادی است. به عبارتی مجموع تصمیماتی که سیاستگذار پولی در راستای رشد اقتصادی، کنترل نقدینگی و مهار تورم با استفاده از ابزارهای در دسترس خود اعمال می کند، سیاست پولی نامیده می‌شود.

ابزارهای سیاست پولی به دو دسته ابزارهای کمی و کیفی یا مستقیم و غیر مستقیم قابل دسته بندی است. ابزارهای کمی که مطابق بانکداری بدون ربا قابل استفاده است شامل نرخ سپرده قانونی و اوراق مشارکت، سپرده ویژه و گواهی سپرده می‌باشد و ابزارهای کیفی شامل سقف اعتباری و کنترل اعتباری که در واقع سیاستگزار، اعتبارات را به سمت بخش‌های مورد نظر هدایت می‌کند.

در گزارش حاضر به منظور بررسی اجمالی سیاست‌های پولی دولت در سال‌های اخیر ضوابط سیاستی – نظارتی شبکه بانکی کشور حول محور شاخص‌های نرخ سود علی الحساب سالانه سپرده‌های سرمایه‌گذاری، نرخ سپرده قانونی انواع سپرده‌ها و اعتبارات بخشی و نرخ سود مورد انتظار تسهیلات بررسی و مقایسه شده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

به دنبال بروز پاره‌ای از مشکلات و ناهماهنگی در جهت برقراری تفاهم سالانه میان مسئولان و تصمیم گیران سیاست‌های پولی کشور و سیستم بانکی از سال ۱۳۸۷ تاکنون سالانه بسته‌ای تحت عنوان بسته سیاستی و نظارتی با هماهنگی بانک‌ها و بانک مرکزی تهیه و پس از تصویب شورای پول و اعتبار جهت اجراء ابلاغ می شود.

سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری در سه سال اخیر

در سال ۱۳۸۷سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری براساس ضوابط سال مورد نظر به واقع شناور بوده و در پایان هر سال با پرداخت تفاوت سود علی الحساب با سود واقعی به سپرده‌گذاران سود واقعی پرداخت گردیده است.

در سال مذکور پرداخت سود علی‌الحساب صرفاً در مواردی که بانک نسبت به محاسبه سود قابل وصول و پیش بینی عملیات و اقدامات اعتباری و سرمایه‌گذاری خود اقدام و میزان سودی که با حداکثر اطمینان محاسبه و به بانک مرکزی ارائه و تائید آن بانک را اخذ کند، مجاز بوده است و پرداخت سود علی‌الحساب بدون طی این مراحل غیر مجاز بوده است. اما در مقام عمل در این سال، بانک‌ها همانند رویه سال های قبل، نرخ سود علی‌الحساب را اعلام و اعمال می کردند.

در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹، نرخ‌های سود علی‌الحساب سالانه سپرده‌ها، در متن بسته سیاست‌های لحاظ شده است، اطلاعات جداول ذیل بر این اساس تنظیم شده است.

جدول ۱. نرخ سود علی‌الحساب سالانه سپرده‌های سرمایه‌گذاری مؤسسات اعتباری در سال ۱۳۸۸

شرح	نرخ سود علی الحساب درسال ۱۳۸۸(درصد)
سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت (بیشتر از یک ماه و کمتر از چهار ماه)	۹
سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت (چهار ماه تا کمتر از یک سال)	۱۲
سپرده های سرمایه گذاری یک ساله	۱۴/۵
سپرده های سرمایه گذاری دو ساله	۱۵/۵
سپرده های سرمایه گذاری سه ساله	۱۶
سپرده های سرمایه گذاری چهار ساله	۱۷
سپرده های سرمایه گذاری پنج ساله	۱۷/۵

مأخذ:ضوابط بسته سیاستی، نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۸ مصوب شورای پول و اعتبار.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

جدول ۲. نرخ سود علی‌الحساب سالانه سپرده‌های سرمایه‌گذاری موسسات اعتباری در سال ۱۳۸۹

عنوان	نرخ سود علی الحساب (درصد)
سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت عادی از یک ماه تا کمتر از ۳ ماه)	۶
سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت بیشتر از ۳ ماه و کمتر از ۶ ماه	۸
سپرده سرمایه گذاری کوتاه مدت بیشتر از ۶ ماه و کمتر از یک سال	۱۱
سپرده های سرمایه گذاری یکساله	۱۴
سپرده های سرمایه گذاری دو ساله	۱۴/۵
سپرده های سرمایه گذاری سه ساله	۱۵
سپرده های سرمایه گذاری چهار ساله	۱۶
سپرده های سرمایه گذاری پنج ساله	۱۷

مأخذ: ضوابط بسته سیاستی، نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۹ مصوب شورای پول و اعتبار.

در ذیل جداول مذکور، تبصره ذیل نیز لحاظ شده است.

تبصره – نرخ سود قطعی سپرده های بانکی در قالب عقود اسلامی، بر اساس سودآوری بانک‌ها، در پایان دوره پس از حسابرسی عملیات مالی آنها و تأئید آن توسط بانک مرکزی، تعیین و تسویه خواهد شود.

با ملاحظه جداول (۱) و (۲) و مقایسه ارقام نرخ سود علی‌الحساب سپرده های سرمایه‌گذاری در دو سال ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ کاهش این نرخ علی‌الخصوص در مورد نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت کمتر از یک سال با تغییر زمانبندی آن ها محسوس‌تر است. نرخ سود سپرده‌های سرمایه‌گذاری از یکسال به بالا (تا پنج سال) در دو سال کاهش کمتری را نشان داده این کاهش از ۱ درصد تا ۵ درصد متغیر بوده است. با توجه به ارقام فوق این احتمال می رفت که در سال‌های اخیر ترکیب سپرده‌ها به نفع سپرده‌های بلندمدت تغییر کرده باشد. در حالیکه براساس اطلاعات مرتبط با سالهای ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸، به نظر می رسد که تغییر معناداری در ترکیب سپرده ها ایجاد نشده است. سهم سپرده های یکساله، کوتاه مدت و جاری در سال ۱۳۸۷ حدود ۱۹ درصد و در سال ۱۳۸۸ حدود ۲۱ درصد از کل سپرده ها اعلام شده است.[۱] همچنین مطابق اطلاعات مربوط به ترکیب سپرده‌ها رشد سپرده‌های پنج ساله در سال ۱۳۸۹ روند فزاینده‌ای بخود گرفته است که حاکی از جذابیت بیشتر این نوع سپرده برای سپرده‌گذاران می‌باشد.[۲]

۱. مأخذ سامانه اطلاع رسانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

۲. گزارش محرمانه صورت وضعیت دارایی‌ها و بدهی‌های بانک مرکزی، اداره اطلاعات بانکی.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

نسبت سپرده قانونی سپرده‌های مختلف در سه سال اخیر

شاخص انتخابی دیگر نسبت سپرده قانونی سپرده های مختلف که تغییر آن می‌تواند هم در قدرت اعتبار دهی بانک‌ها و هم در عرضه پول مؤثر واقع شود و از جمله ابزارهای کمی می‌باشد که در بانکداری جدید این شاخص، گذشته از تأمین امنیت بخشی از سپرده‌های بانکی یکی از ابزارهای مهم برای اجرای سیاست پولی محسوب می‌شود و تغییرات آن موجب تغییر ضریب فزاینده و در نتیجه تغییر عرضه پول می‌گردد. در واقع نسبت سپرده قانونی ابزاری احتیاطی برای نظام بانکی محسوب می‌شود که مقام نظارت‌کننده از طریق آن ریسک سپرده‌گذاران را کنترل کرده و از بحران احتمالی جلوگیری می‌نماید ضمن اینکه ابزاری برای تغییر در میزان نقدینگی هم بوده و به عنوان ابزاری برای اعمال سیاست‌های انبساطی یا انقباضی مورد استفاده قرار می‌گیرد.

جدول ذیل نسبت سپرده قانونی بانک‌ها در سه سال اخیر را نشان می‌هد[1]:

جدول ۳. نسبت سپرده قانونی بانک‌ها نزد بانک مرکزی در سال‌های (۱۳۸۹-۱۳۸۷)

شرح	نسبت در سال ۱۳۸۷	نسبت در سال ۱۳۸۸	نسبت سپرده قانونی در سال ۱۳۸۹
سپرده های قرض الحسنه پس انداز	۱۰	۱۰	۱۰
سپرده های دیداری و سایر سپرده ها	۲۰	۱۷	۱۷
سپرده های سرمایه گذاری کوتاه مدت	۱۷	۱۶	۱۵/۵
سپرده های سرمایه گذاری یکساله	۱۷	۱۵	۱۵
سپرده های سرمایه گذاری دو و سه ساله	۱۵	۱۳	۱۱
سپرده های سرمایه گذاری چهار ساله	۱۳	۱۲	۱۰
سپرده های سرمایه گذاری پنج ساله	۱۱	۱۰	۱۰

مأخذ:ضوابط بسته سیاستی، نظارتی شبکه بانکی کشور در سال‌های ۱۳۸۷ ، ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ مصوب شورای پول و اعتبار.

از آنجایی‌که یکی از ابزارهای سیاست پولی تغییر در نسبت سپرده قانونی سپرده های مختلف (قرض الحسنه، دیداری، سرمایه‌گذاری کوتاه‌مدت و بلندمدت) می‌باشد. سیاست‌گذار با تغییر این نرخ اهداف مورد نظر خود را در تغییر سهم سپرده‌ها، تأمین می‌کند. ملاحظه این نسبت در سه سال اخیر (جدول ۳) نشان می‌دهد که نرخ سپرده‌های قانونی سپرده‌های قرض الحسنه در سه سال بدون

[1]. شایان ذکر است که نسبت ذخیره قانونی در سال ۱۳۸۵ معادل ۱۴/۲۹ درصد و در سال ۱۳۸۶ معادل ۱۴/۱۷ درصد بوده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

تغییر (۱۰درصد)، نرخ این سپرده در مورد سپرده‌های دیداری و سایر در سال ۱۳۸۷ معادل، ۲۰ درصد و در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ معادل ۱۷ درصد را به خود اختصاص داده است.

همچنین نرخ مربوط به سپرده‌های کوتاه مدت از ۱۷درصد در سال ۱۳۸۷ به ترتیب به ۱۶درصد و ۱۵/۵ درصد در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ تقلیل یافته است که این کاهش می‌تواند ناشی از سیاست انبساطی دولت و ارتقاء ظرفیت اعتباردهی بانک‌ها باشد. با ملاحظه جدول (۳) سیاست کاهش نسبت سپرده قانونی در خصوص سپرده‌های سرمایه‌گذاری از یک ساله به بالا (تا پنجساله) نیز مشهود می‌باشد. چنان‌که نسبت سپرده‌قانونی سپرده سرمایه‌گذاری در سال ۱۳۸۹ نسبت به همین نرخ در سال ۱۳۸۷ به میزان قابل توجهی کاهش یافته است. متوسط سپرده قانونی طی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ با لحاظ سهم هر یک از سپرده‌ها در کل سپرده‌ها به ترتیب ۱۳/۷۷ و ۱۲/۱۶ بوده است. روند نزولی نسبت سپرده فوق طی سال‌های مذکور کاملاً مشهود است، که حاکی از سیاست ارتقاء اعتبار دهی بانکی و سیاست انبساطی در سال‌های مذکور می‌باشد. با توجه به کاهش نسبت سپرده‌ها قانونی در سال ۱۳۸۹ در خصوص سپرده‌های کوتاه مدت و دو ساله و بالاتر از آن، به نظر می‌رسد که متوسط نسبت سپرده قانونی در این سال نیز کاهش یابد. محاسبه میانگین نرخ سپرده قانونی با توجه به اطلاعات پایان هرسال امکان‌پذیر است اما کاهشی بودن آن قابل پیش‌بینی می‌باشد.

اعتبارات بخشی در سه سال اخیر

شاخص دیگر سهم بخش‌های مختلف اقتصادی از منابع مالی بانک‌هاست این شاخص از جمله ابزارهای کیفی می‌باشد که مقامات پولی با بهره‌گیری از آن بر نحوه و چگونگی مصرف پول در اقتصاد تأثیر می‌گذارند. به‌این معنا که مقامات پولی با استفاده از آن به تخصیص اعتبارات بانکی در میان بخش‌های اقتصادی و تعیین سهم مصرف هر یک از بخش‌های اقتصادی از کل اعتبارات می‌پردازند.

- در سال ۱۳۸۷به منظور ایجاد شرایط مناسب برای توزیع اعتبارات متناسب و هماهنگ در رشد متوازن، توزیع تسهیلات بانکی به صورت بخشی و در قالب جدول زیر قابل انجام بوده است.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

جدول ۴. نحوه توزیع بخشی مصوب و عملکرد تسهیلات بانکی در سال ۱۳۸۷

نام بخش	درصد از کل تسهیلات	عملکرد
کشاورزی و صنایع تبدیلی	۲۵	۱۴
صنعت و معدن	۳۳	۲۷
ساختمان و مسکن	۲۰	۲۳
بازرگانی و خدمات	۱۵	۳۴
صادرات	۷	۲

مأخذ: سامانه اطلاع ارسانی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران.

– در سال ۱۳۸۸ در اجرای ماده (۱۰) قانون برنامه چهارم توسعه، بانک‌ها موظف به تخصیص حداقل ۲۵درصد از تسهیلات اعتباری خود به بخش آب و کشاورزی بوده‌اند.

همچنین در سال مذکور به منظور ایجاد شرایط مناسب برای رشد متوازن اقتصادی، توزیع کل تسهیلات بانکی در سایر بخش‌های اقتصادی به صورت زیر توصیه گردیده است:

جدول ۵. نحوه توزیع بخشی مصوب تسهیلات بانکی در سال ۱۳۸۸

بخش	سهم
کشاورزی و آب	٪۲۵
صنعت و معدن	۳۵
ساختمان و مسکن	۲۰
خدمات (شامل بازرگانی)	۱۲
صادرات	۸

* دشایان ذکر است که اطلاعات مربوط به عملکرد سال ۱۳۸۸، تاکنون منتشر نگردیده است.

– در سال ۱۳۸۹ بانک‌ها می‌توانند تا ۲۰درصد افزایش در مانده منابع خود را پس از کسر الزامات قانونی به اختیار به بخش‌های مختلف اقتصادی تخصیص دهند و ۸۰درصد مابقی در بخش‌های مختلف اقتصادی به شرح زیر هدفگذاری شده است.

جدول ۶. هدف گذاری توزیع تغییر درمانده تسهیلات بانکی در بخش‌های مختلف اقتصادی در سال ۱۳۸۹

بخش اقتصادی	سهم اسمی از تغییر درمانده تسهیلات (درصد)	سهم بخشی با لحاظ ٪۲۰ آزاد بانک‌ها
کشاورزی و آب	۲۵	۲۰
صنعت و معدن	۳۷	۲۹/۶
ساختمان و مسکن	۲۰	۱۶
خدمات و بازرگانی	۱۰	۸
صادرات	۸	۶/۴

مأخذ: ضوابط بسته سیاستی، نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۹ مصوب شورای پول و اعتبار.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

طبق سیاست‌های اعتباری سال ۱۳۸۹، موسسات اعتباری می توانند تا ۲۰ درصد افزایش درمانده منابع خود را پس از کسر الزامات قانونی به اختیار به بخش‌های مختلف اقتصادی تخصیص داده و ۸۰ درصد مابقی در بخش‌های مختلف اقتصادی به شرح جدول مربوط مصرف نمایند. این در حالی است که در سیاست‌های اعتباری سال ۱۳۸۸ و ۱۳۸۷، کل اعتبارات به بخش‌های اقتصادی تخصیص یافته و الزامی همانند سیاست اعتباری سال ۱۳۸۹ (تخصیص ۸۰ درصدی) منابع برای بخشهای اقتصادی و تخصیص ۲۰درصد منابع مازاد به اختیار لحاظ نشده است. دیگر آنکه به نظر می‌رسد سیاست‌های اعتباری در سال ۱۳۸۹ بیشتر جنبه الزامی داشته در حالی‌که این سیاست‌ها در سال‌های ۱۳۸۸ و ۱۳۸۷ بیشتر ارشادی و توصیه‌ای بوده است. چنانچه با در نظر گرفتن ۸۰ درصد منابع قابل تخصیص، سهم‌ها محاسبه شده و مقایسه انجام شود. بخش کشاورزی و صنایع تبدیلی در دو سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ از سهم ۲۵ درصد برخوردار بوده و این سهم در سال ۱۳۸۹ در واقع به ۲۰ درصد کاهش یافته است. سهم بخش صنعت و معدن از ۳۳ درصد در سال ۱۳۸۷ به ۳۵ درصد در سال ۱۳۸۸ و (با لحاظ ۸۰ درصد الزام بانک‌ها) به ۲۹/۶ در سال ۱۳۸۹ رسیده است.

بخش ساختمان و مسکن که در دو سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ بدون تغییر ۲۰ درصد کل تسهیلات اعتباری را به خود تخصیص داده بودند در حالی‌که حداقل الزامی و این سهم در سال ۱۳۸۹ به ۱۶ درصد رسیده است. بخش خدمات و بازرگانی با سیر کاهشی از ۱۵ درصد در سال ۱۳۸۷ به ۱۲ درصد در سال ۱۳۸۸ رسیده و در سال ۱۳۸۹ حداقل تسهیلات قابل اختصاص ۸ درصد خواهد بود. همچنین سهم صادرات کشور از ۷ درصد در سال ۱۳۸۷ به ۸ درصد در سال‌ها ۱۳۸۸ افزایش یافته و در سال ۱۳۸۹ به ۶/۴ رسیده است. به نظر می‌رسد کاهش نرخ تخصیص اعتبار بخشی و الزام تخصیص ۸۰ درصد اعتبارات به بخش‌ها و ۲۰ درصد باقیمانده به اختیار در سال ۱۳۸۹ می‌تواند نمایانگر وسعت اختیار عمل بانک‌ها در اعتباردهی باشد. اما تجربه نشان داده که بانک‌ها تمایل بیشتری به اعطای تسهیلات در بخش بازرگانی و خدمات را دارند به عبارتی تسهیلات اعطایی به این بخش به راحتی قابل بازگشت بوده و سود قابل قبولی برای بانک‌ها دارد، لذا احتمال تخصیص ۲۰درصد آزاد بانک‌ها به بخش بازرگانی و خدمات وجود دارد چنانچه سهم آزاد بانک‌ها به بخش بازرگانی و خدمات اختصاص یابد سهم واقعی این بخش خیلی بیشتر از مقدار تعیین شده مطابق

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

سیاست سهم بندی اعتباری خواهد گردید که البته قضاوت نهایی با توجه به عملکرد پایان سال امکان پذیر است.

نرخ سود مورد انتظار تسهیلات

درادامه توجه دو نکته لازم به نظر می رسد اول آنکه همانطور که قبلاً نیز ذکر شد یکی از ابزارهای سیاست پولی نرخ سود تسهیلات می باشند که براساس قانون منطقی کردن نرخ سود تسهیلات بانکی متناسب با نرخ بازدهی در بخش‌های مختلف اقتصادی مصوب سال ۱۳۸۵ مجلس شوارى اسلامی، مقرر گردیده بود که سود عقود مبادله ای به صورت ثابت و از پیش تعیین شود. اما سود عقود مشارکتی به توافق بانک و مشتری و با توجه به بازدهی در انتهای قرارداد موکول شده بود. با توجه به قانون مذکور سود عقود مبادله ای در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ معادل ۱۲ درصد و در سال ۱۳۸۹ برای قراردادهای زیر دو سال ۱۲ و بالای دو سال ۱۴ درصد تعیین شده است. در رابطه با عقود مشارکتی توجه به این نکته مهم است که حداقل نرخ سود عقود مشارکتی در ضوابط بانک مرکزی در سه سال اخیر به میزان حداقل نرخ سود عقود مبادله ای تعیین شده است. اما سقف حداکثر سود برای عقود مشارکتی معین نشده است. این موضوع با توجه به تنگناهای اعتباری موجود، منجر به افزایش نرخ سود مورد انتظار تسهیلات در قالب این عقود، به فراتر از ۲۰ درصد شده است. افزایش نرخ سود تسهیلات در قالب عقود مشارکتی عوارض منفی عدیده‌ای نظیر ایجاد رانت برای عقود مبادله‌ای، افزایش هزینه‌های تولید و غیره می‌باشد. لذا در جهت جلوگیری از گسترش تبعات منفی آن و جهت دهی بهینه منابع و سپرده‌ها به بخشهای هدف، تعیین سقف حداکثر نرخ سود برای عقود مشارکتی به تفکیک فعالیت‌های اقتصادی مدنظر قرار گیرد.

اوراق مشارکت

از دیگر ابزارهای سیاست پولی اوراق مشارکت است که جایگزینی برای ابزار عملیات بازار باز در بانکداری اسلامی است و به منظور کنترل نقدینگی مورد استفاده قرار می گیرد . در واقع، ابزار اعمال سیاست پولی انقباضی بوده و از جمله مهم‌ترین ابزارهای بکار گرفته طی سال‌های اخیر نیز می‌باشد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

طبق ضوابط بانک مرکزی نرخ سود علی الحساب این اوراق حداکثر تا ۲ درصد بالاتر از نرخ علی‌الحساب سود سپرده متناظر تعیین گردیده که بنظر می‌رسد این میزان (۲ درصد) فاصله معناداری بوده و به‌ویژه در مورد سپرده های بلندمدت در صورت اعمال نرخ سود اوراق مشارکت ۲ درصد بالاتر از نرخ سود سپرده انتظار می رود که با تغییر رفتار سپرده‌گذاران این سپرده‌ها که به‌عنوان پشتوانه مالی بانک‌ها می‌باشند جذب خرید اوراق شود و نتایج مطلوب حاصل نشود.

نتیجه‌گیری

در گزارش حاضر مقایسه متوسط نرخ‌های سپرده قانونی در سه سال اخیر مؤید سیر نزولی این نسبت طی سال‌های اخیر می‌باشد. از آنجاکه کم شدن متوسط نرخ سپرده قانونی موجب افزایش ضریب افزاینده و در نتیجه افزایش عرضه پول می‌گردد لذا از این طریق توان اعتبار دهی بانک‌ها افزایش یافته است قابل تذکر است نرخ سپرده قانونی قرض الحسنه پس انداز با نسبت (۱۰ درصد) ثابت مانده که می‌توان آن را ناشی از سیاست تخصیص منابع به مصارف این سپرده تلقی کرد.

شاخص یا ابزار دیگر پولی، نرخ سود سپرده به سرمایه‌گذاری می‌باشد که با ملاحظه ارقام مربوط به دو سال اخیر مشخص می‌گردد که نرخ سود سپرده‌گذاری کوتاه‌مدت (کمتر از یکسال) در دو سال اخیر با شدت بیشتری کاهش یافته در حالی‌که نرخ مذکور در سپرده‌گذاری یکساله به بالا (پنجساله) روند کاهشی کمتری داشته است.

لازم به ذکر آنکه از آنجا که طبق ضوابط بانکی سال ۱۳۸۷ سود سپرده در این سال به میزان سود واقعی تعیین گردیده و نرخ مشخصی برای سود سپرده در این سال موجود نمی‌باشد، مقایسه این نرخ تنها در دو سال ۱۳۸۸ و ۱۳۸۹ میسر بوده است. همچنین، در خصوص سود تسهیلات در قالب عقود اسلامی نیز که در اینجا نرخ سود عقود مشارکتی مورد نظر می‌باشد ملاحظه می‌گردد که حداقل نرخ سود برای این عقود مشخص شده (معادل نرخ سود عقود مبادله ای) اما سقف حداکثر برای این عقود تعیین نگردیده لذا جهت سمت و سو دادن بهینه سپرده‌ها و جلوگیری از تبعات منفی آن تعیین سقف حداکثر سود برای عقود مشارکتی در هر نوع فعالیت اقتصادی مورد نظر قرار گیرد.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]

از ابزارهای دیگر مالی، اوراق مشارکت می باشد که ابزاری برای اعمال سیاست انقباضی است. بنظر می رسد که حداکثر سود تعیین شده برای این اوراق (حداکثر ۲ درصد بالاتر از نرخ علی الحساب سود سپرده متناظر) معنادار بوده و ممکن است منابع مالی سپرده‌ها بلندمدت را جهت خرید این اوراق جابجا کند. لذا علاوه بر تعیین نرخ سود مشخص برای اوراق مذکور، پیشنهاد می‌گردد که این میزان یعنی تفاوت نرخ سود سپرده و اوراق کمتر شده به طور مثال به (۱ درصد) کاهش یابد.

در بررسی سیاست‌های اعتباری به بخش‌های مختلف اقتصادی نکته ذیل مهم به نظر می رسد:

رعایت بسته سیاستی – نظارتی شبکه بانکی کشور در سال ۱۳۸۹ در تخصیص اعتبارات بخشی جنبه الزامی داشته در حالی‌که ضوابط بانکی سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ جانب توصیه را اختیار نموده و جنبه ارشادی داشته‌اند دیگر آنکه در سال ۱۳۸۹ تخصیص ۸۰ درصد منابع به بخش‌ها در ضوابط لحاظ شده و مابقی به اختیار بانک واگذار شده است. در حالی‌که در سال‌های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ کل منابع در اعتبارات بخشی دیده شده است.

با مقایسه ارقام مربوط به اعتبارات هر بخش ملاحظه می گردد که بخش کشاورزی در دو سال ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ از سهم ۲۵ درصد برخوردار بوده و در سال ۱۳۸۹، این نرخ به ۲۰ درصد کاهش یافته (با احتساب ۸۰ درصد منابع) بخش ساختمان و مسکن در سال های ۱۳۸۷ و ۱۳۸۸ بدون تغییر سهم ۲۰ درصد کل اعتبارات را به خود تخصیص داده و در سال ۱۳۸۹ سهم این بخش به ۱۶ درصد رسیده است. بخش خدمات و بازرگانی با سیر کاهشی از ۱۵ درصد در سال ۱۳۸۷ به ۱۲ درصد در سال ۱۳۸۸ و ۸ درصد در سال ۱۳۸۹ نزول کرده است. همچنین سهم صادرات کشور از ۷ درصد در سال ۱۳۸۷ به ۸ درصد در سال ۱۳۸۸ و ۶/۴ درصد در سال ۱۳۸۹ رسیده است.

ارقام فوق حاکی از آن است که طبق ضوابط سال ۱۳۸۹ و ۱۳۸۸ عموماً سهم اعتبارات بخشی از کل منابع کاهش یافته و بانک‌ها در تخصیص منابع مالی به‌ویژه در سال ۱۳۸۹ از اختیار و وسعت عمل بیشتری در اعتبار دهی برخوردار بوده‌اند.

[Downloaded from ejip.ir on 2026-10-16]